

Venkov: životní podmínky, územní a sociální nerovnosti

Konference pořádaná Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.

16. října 2017, 9:00 – 16:30

Jilská 1, 110 00, Praha 1

Program konference

8:30 - 9:00 - registrace

9:00 – 10:00 - *Keynote lecture*

Post-industrial and post-relevant? A conceptual exploration of future rural population trends

prof. László Kulcsár (Penn State University v USA)

10:00 – 10:15 přestávka na kávu

10:15- 11:45 jednání v sekcích

Venkov v Česku: demografický rozkvět nebo úpadek? (AKC)

Families, educational services and accessibility issues (místnost 207)

11:45 – 13:15 přestávka na oběd

13:15 – 14:45 jednání v sekcích

Polarizace prostoru, občanské vybavení a služby (AKC)

Residential environment: basic services and seniors (místnost 207)

14:45 – 15:00 přestávka na kávu

15:00 – 16:30 jednání v sekcích

Kvalita života, životní úroveň a venkov (AKC)

Demographic challenges in rural areas (místnost 207)

16:30 zakončení konference

Příspěvky v konferenčních sekcích včetně abstraktů

9:00 – 10:00 Keynote lecture

prof. László Kulcsár (Penn State University v USA)

Post-industrial and post-relevant? A conceptual exploration of future rural population trends

This talk addresses rural demography in the context of the relevance of rural areas for national and regional development. Often has been said that in the current post-industrial era, the economic and social importance of rural areas has been decreasing. On the one hand, rural demographic trends seem to support this position, as birth rates declined, young people moved to cities, and communities in the countryside have experienced rapid aging in place. On the other hand, the cultural importance of rural traditions have not declined, and in many cases the countryside has become a place of consumption (tourism) from being the place of production (natural resource extraction). The talk connects these broad social, economic, and cultural trends to population dynamics.

10:15 – 11:45

Venkov v Česku: demografický rozkvět nebo úpadek? - Akademické konferenční centrum (AKC)

Martin Šimon (*Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR*)

Periferie a demografický vývoj českého venkova: mýty nebo data pro veřejnou politiku?

Hlavním cílem příspěvku je uvést základní informace o demografickém vývoji venkova v posledních 20 letech. K tomu využiji územní klasifikací vymezující několik typů znevýhodněných/periferních území. Klasifikace vymezuje znevýhodněná území s a) nízkou kvalifikací a nízkou životní úrovní, b) vyšší nezaměstnaností a sociálním vyloučením, c) problematickým demografickým vývojem. Tyto tři typy jsou doplněny čtvrtým typem - periferií na základě dostupnosti služeb a infrastruktur. Územní rozdílnost a odlišná míra znevýhodnění v typech periferií poskytuje vodítko pro přesnější zacílení veřejných politik zaměřených na venkov. Nicméně v mediálním a politickém diskurzu se poměrně často vyskytují informace, které podávají zkreslený pohled na proměny venkova. Český venkov (zatím) nevymírá, ani (zatím) nevznikají rozsáhlé periferie se sociálním a ekonomickým vyloučením. Pro hospodárné a efektivní nakládání s veřejnými zdroji je nutné vycházet z datových analýz, které korektně vystihují současné změny v území. Veřejná správa může pozitivně přispět ke kvalitě života na venkově. Zahraniční i české zkušenosti ukazují, že veřejné politiky založené na datech často fungují, ale že veřejné politiky založené na přáních či politických ideách nefungují téměř nikdy.

Renata Klufová (*Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*)

Diferencovaný demografický vývoj venkova?

Je známo, že není venkov jako venkov. V České republice byly různými autory identifikovány různé typy venkova. Charakteristiky jednotlivých typů venkova vymezených v různých studiích se však v mnoha ohledech podobají. Cílem příspěvku je popsat základní demografické ukazatele a jejich vývoj v různých částech venkova, pokud možno v širších souvislostech.

Marie Novotná, Veronika Vorobljevoá (katedra geografie, FEK Západočeská univerzita v Plzni)
Podnikání na venkově

Příspěvek se zabývá venkovskými oblastmi v Česku s cílem analyzovat problematiku podnikání ve venkovských oblastech. Problematiku řešíme ve venkovském prostoru při hranicích Plzeňského kraje se Středočeským a Jihočeským krajem. Nejprve se zabýváme charakteristikami venkovských oblastí s důrazem na funkce, jejichž rozvoj na venkově považujeme za důležitý pro kvalitu života ve venkovském prostředí. Popisujeme historický přehled venkovských oblastí s ohledem na hlavní ekonomické aktivity a faktory ovlivňující realizaci podnikatelských aktivit. Dále analyzujeme migrační trendy v posledních 20 letech a podnikatelské aktivity ve zkoumaném prostoru.

10:15 – 11:45

Families and educational services – zasedací místnost Sociologického ústavu (207)

Judit Keller (*Institute for regional studies, Centre for economic and regional studies, Hungarian Academy of Sciences*)

First steps towards integration: Access to child welfare services at the peripheries

In spite of several strategic documents and government initiatives, children's wellbeing has moderately and selectively improved in the past 10 years in Hungary. While overall income poverty rates have decreased, the distribution of child poverty still shows territorial concentration: small towns and villages are sites of multiple disadvantages offering limited opportunities for children growing up in poor families to break the deprivation cycle. Deprivation affects a child's development and educational outcome already during the earliest (0-3) years of life, its the most intensive developmental period. The opportunity structure at the domestic and local levels can enhance disadvantaged children's early development and wellbeing through policy provisions on early childhood care and education (ECEC) and extensive paediatric and developmental care. The paper maps deficiencies in access to early childhood welfare services and identifies mechanisms of social exclusion within the interplay of domestic institutional framework and the local opportunity structure.

Jiří Šafr (*Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR*)

Education transitions in the Czech Republic and the spatial context: peripherality of residence

The process of achieving education is embedded in various social contexts that underpin inequality in education - especially family and school. Differences in education achievement can also be caused by the context of the locality or region where the individual grows. The aim of the presentation is to show whether and how the chances of achieving education in the generation of young people are influenced by the characteristics of their place of residence. The research questions are addressed using data from the national representative survey Periphery of the Czech Republic 2016. The prospective design of educational transition at secondary and tertiary level is applied: parents' testimonies about the place of residence, resources available in the family and education of the offspring (aged 26-39 years). The spatial effects on educational mobility are examined in two facets: population size and several dimensions of peripherality of the region. The results show that the population size of the place of residence does not affect educational transitions in the Czech Republic, however there is relatively weak connection with a certain type of peripheries of the locality, namely the economic dimension and mainly the social exclusion, but not the distance to the centres. Furthermore, the two major educational transitions are somewhat differently determined.

Josef Bernard (*Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR*)

On the difficulties of managing everyday activities: Families in peripheral areas

An important group of rural inhabitants, ignored widely by research on social disadvantage, are families with children. Family life involves multifaceted ways of looking after the various interests and needs of children and other family members in the field of the everyday life, including education, employment, leisure or social relationships. It is the interconnection of these spheres what generates complex activity patterns of family members. Being to a great part dependent on available and accessible local opportunities, arrangements of these activities are closely related to the residential context. In the paper, opportunities and constraints impacting family life in peripheral rural areas are analysed.

13:15 - 14:45

Polarizace prostoru, občanské vybavení a služby - Akademické konferenční centrum (AKC)

Pavel Chromý a kol. (*Výzkumné centrum historické geografie, KSGRR Přírodovědecká fakulta UK v Praze*)

Historické podmíněnosti polarizace prostoru: diferenciací mikroregionů a územních komunit v Česku

Polarizace prostoru je přirozeným procesem, který je nezbytnou podmínkou společenského vývoje. Existenci jádrových a periferních oblastí nelze vysvětlit a pochopit pouze v kontextu působení aktuálních vnějších rámců a vnitřních podmínek územních diferenciací. Polarizaci prostoru je třeba chápat jako projev dlouhodobého spolupůsobení společenských hybných sil a interpretovat v měnících se časoprostorových a společenských kontextech. Výzvou pro pochopení podstaty polarizace prostoru střední Evropy jsou otázky související s (dis)kontinuitou vývoje území a územních komunit. Aktuální diferenciací mikroregionů a územních komunit v Česku potvrzuje význam historických podmínek regionálního vývoje a pouze omezené možnosti společnosti historické inercie překonat.

Tomáš Chmela, Pavel Felcán, Pavel Macoun (*Sdružení místních samospráv*)

Mapování infrastruktury venkova

Sdružení místních samospráv ČR hodlá v následujících dvou letech zmapovat základní objekty veřejné infrastruktury venkova v obcích do 3000 obyv., zejména jejich přítomnost a stav. Získaná data, která budou jednak verifikovat stávající dostupné veřejné databáze a také pořizovat zcela nová data, budou dále využita pro nový analytický geoinformační systém.

Jakub Jaňura (*Odbor strategického rozvoje a koordinace veřejné správy, Ministerstvo vnitra*)

Dostupnost veřejných služeb v území – aktivity Ministerstva vnitra

Ministerstvo vnitra je gestorem realizace Strategického rámce rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014-2020, jehož cíle směřují také k řešení dostupnosti veřejné správy v území. V současnosti i na základě aktivit dalších resortů vznikla meziresortní pracovní skupina pro dostupnost veřejných služeb. Ta již projednala první analytické materiály, které k otázce dostupnosti služeb veřejné správy zpracovalo MV. Další kroky pracovní skupiny pak budou směřovat zejména ke standardizaci těchto služeb. Příspěvek představí vývoj řešení problematiky, stručné výstupy analýzy a další kroky, jejichž realizace se za koordinace zmíněné pracovní skupiny předpokládá.

Tomáš Kostecký (*Sociologický ústav AV ČR*)

Nabídka a poptávka středních škol v regionech ČR a úspěšnost jejich studentů - hraje poloha školy roli?

Příspěvek se soustředí na analýzu nabídky různých typů středních škol v regionech České republiky, poptávky po studiu na různých typech středních škol a analýzu úspěšnosti studentů maturitních oborů středních škol měřenou jejich výsledky u státní maturity. V první fázi byla na základě

dostupných dat o počtu středních škol, jejich lokalizaci, počtu jejich studentů a dojížděce provedena určitá regionalizace s cílem vymezit relativně uzavřené dojížděkové regiony, v nichž je poptávka po středních školách uspokojována nabídkou. Následně byla provedena analýza regionálních rozdílů jak v nabídce středních škol, tak v poptávce po nich. Ve druhé části byla pozornost soustředěna na výsledky státních maturit. Byla provedena analýza rozdílů mezi školami s maturitními obory, pokud jde o úspěšnost jejich studentů u státních maturit, s důrazem na identifikaci možných geografických faktorů ovlivňujících odlišnosti mezi školami.

13:15 - 14:45

Residential environment: basic services and seniors – zasedací místnost
Sociologického ústavu (207)

Bálint Koós (*Institute for regional studies, Centre for economic and regional studies, Hungarian Academy of Sciences*)

The changing accessibility of basic services in the rural Hungarian areas

Services of general interest (SGI) are treated as a key factor in the process social and territorial cohesion by EU policy. Three main factors are challenging the regional and/or local provision of the services in rural areas. These are the ageing and population decline in rural areas (Vandermotten, 2005), the public financial issues (austerity measures), and the neoliberal turn in politics (Hadjimichalis 2011). The population decline is followed by a retreat of services of general interests in peripheral areas, creating new patterns of social injustice. In terms of the accessibility of services a worsening trend can be observed in the rural Hungarian areas, which widen the differences between central and peripheral areas. This paper aims to shed light on the territorially differenced accessibility of the population to services of low centrality (pharmacies and primary schools) in peripheral Hungary.

Lucie Vidovičová, Marcela Petrová Kafková (*Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno*)

Idyllic village? Old people define their living space in rural areas

The results of the quantitative empirical survey "Quality of Seniors' Life in Rural Areas" (2016) are presented in the paper, focusing on the perception of problems and opportunities in rural areas expressed by seniors. In the first part of the presentation I introduce the rural seniors' population as satisfied "users" of the residential environment, with a strong sense of place attachment. Subsequently, the key problems associated with ongoing transformations of the local environment by seniors will be described and how they, on the contrary, define an ideal change. In my argumentation, I assume that space is a key component of quality of life and its importance increases in high age due to increasing risks of health constraints and fragility. Both the senior population and rural space are, however, heterogeneous, and this mutual dynamics opens up opportunities to discuss the image of an "ideal", ie an age-friendly village.

14:45 – 15:00

Kvalita života, životní úroveň a venkov - Akademické konferenční centrum (AKC)

Renáta Mikešová (*Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR*)
Kvalita života na venkově

Ačkoli kvalitu života ovlivňuje řada objektivních faktorů, jako jsou ekonomická a sociální situace, životní podmínky a místo, kde člověk žije, nejvýznamnější je subjektivní hodnocení těchto podmínek, tedy spokojenost se životem a s jeho jednotlivými aspekty. Tato spokojenost přitom v mnohém odráží osobnostní charakteristiky člověka, jeho schopnosti, cíle a očekávání. Cílem prezentace je odpovědět na otázky: Jak se žije lidem na venkově? Jsou lidé žijící na venkově a zejména v periferních oblastech méně spokojeni než ostatní? Jaké jsou faktory, které ovlivňují spokojenost obyvatel? V odpovědích vycházíme z kvantitativního i kvalitativního výzkumu realizovaného Sociologickým ústavem AV ČR v roce 2016 zaměřeném na periferní oblasti.

Josef Bernard (*Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AV ČR*)
Venkov, periferie a příjmy

V Česku chybí důkladná evidence o prostorové diferenciaci výše příjmů. To výrazně omezuje znalosti o socio-ekonomické situaci různých lokalitách. V příspěvku bude představena analýza prostorové diferenciaci příjmů založená na dosud nepublikovaných datech z Generálního finančního ředitelství. Dále bude příspěvek zkoumat otázku, do jaké míry jsou obyvatelé periferií znevýhodněni nižšími příjmy.

Lucie Vidovičová, Jiří Vyhlídal (*Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno*)
Materiální deprivace a sociální vyloučení seniorů v různých typech venkovského prostoru

V příspěvku kriticky posoudíme populární tezi o tom, že staří lidé a lidé žijící na venkově jsou ohroženi chudobou a staří obyvatelé venkova jsou tudíž vystaveni velmi vysokému riziku sociální exkluze a chudoby. Pro testování této hypotézy využíváme dva zdroje dat. Nejprve za pomoci datového souboru SILC ukážeme, že senioři žijící ve větších sídlech častěji zažívají problémy vyjádřené různými indikátory materiální deprivace, a to zejména kvůli vyšším nákladům na bydlení a vyšším každodenním výdajům. Dále prezentujeme výsledky dotazníkového šetření "Kvalita života seniorů na venkově" (2016), které využívá jemnější a subjektivní způsoby měření materiální deprivace a sociální exkluze. Tato data ukazují, jaké skupiny seniorů na venkově jsou ohroženější různými typy obtíží a jak tyto problémy závisí na tom, v jakém typu venkovské lokality senior žije a na jeho životním stylu.

Jiří Hrabák, Jiří Průša, Michal Lošťák (*Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra humanitních věd*)

Neoendogenní přístup k rozvoji venkova v Česku: zhodnocení realizace projektů LEADER z Programu rozvoje venkova za období 2007–2013

Podpora přístupu LEADER byla v období 2007–2013 realizována z Programu rozvoje venkova České republiky (PRV). Místní akční skupiny (MAS) vytvořily strategie lokálního rozvoje na základě potřeb území. Provádění vybraných strategií rozvoje bylo podpořeno prostřednictvím IV. osy PRV 2007–2013. Účelem IV. osy bylo zejména zlepšení kvality života ve venkovských oblastech. V příspěvku analyzujeme toto zaměření ve vztahu k prostorové diferenciaci českého venkova.

14:45 – 15:00

Demographic challenges in rural areas – zasedací místnost Sociologického ústavu (207)

Katalin Kovács, Gergely Tagai, Annamária Uzzoli (*Institute for regional studies, Centre for economic and regional studies, Hungarian Academy of Sciences*)

Demographic challenges of inner peripheries

Inner peripheries might have different reasons to be evolved (poor access, depleting socio-economic status etc.), but they form territorial realities in all of the European countries. Processes of peripheralisation might affect several socio-economic dimensions, and one of the most clearly visible is the demographic status of these territories. The paper aims to identify the complex set of demographic challenges in European inner peripheries and their potential consequences. It also presents the findings of a qualitative case study about an inner periphery in Hungary.

Radim Perlín, Alžběta Vazačová (*výzkumné centrum RURAL, KSGRR Přírodovědecká fakulta UK*)

Differentiation of human capital in Czech rural municipalities

The human capital of the rural population is one of the main factors that can stimulate or inhibit the development of rural communities. The human capital of the inhabitants may be one of the features that distinguishes the municipalities with the same vertical and horizontal geographic position and an equal population size. In the paper, the results of a quantitative analysis of all rural municipalities according to the level of their human capital are presented. The aim is to identify municipalities (microregions) with deteriorated levels of human capital, where the developmental potentials of the municipality are at risk to be reduced in the short term, thus triggering or deepening the vicious circle of demographic problems, loss of self-sufficiency and social degradation. Further, municipalities with a very good development potential based on the good human capital are identified.

Antonín Vaishar (*Ústav geoniky AV ČR*)

Is Moravian countryside being depopulated?

In the paper, the demographic development of Moravian rural micro-regions and rural municipalities in the period 2012-2016 is analysed. The results indicate a significant differentiation of population development in suburban and peripheral microregions, as well as a pronouncedly more progressive situation in small and medium-sized municipalities compared to small towns which are centres of rural microregions.

16:30 zakončení konference